

АКЦЕНТИ МИСТЕЦЬКОЇ ТВОРЧОСТІ ТА ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Аналізується феномен мистецької творчості, зокрема філогенетичне підґрунтя генези творчості людини. Акцентується на важливості емоційного стану особистості у процесі сприйняття твору мистецтва.

Ключові слова: мистецька творчість, виховання особистості, естетична емоція, естетичне сприймання.

Художня творчість особистості до цього часу залишається багато в чому явищем незвіданим, психологічно втаємниченим. Тому спроби застосувати до нього наукову логіку виявляються непродуктивними, а то й некоректними. Та все ж виникає питання: «Чи можна ввести особистість незалежно від її віку у «внутрішню лабораторію» митця, щоб хоча б у першому наближенні досягнути його внутрішній світ і діяльність, яка ним породжується?» На нашу думку, таке питання закономірне як з точки зору керування процесом художньої творчості, так і з позиції техніки сприймання (переживання) підростаючою особистістю його продуктів.

Перш за все наголосимо, що митець як творча особистість бачить світ інакше, ніж пересічні люди; він розкриває приховану сутність речей, переживає такі явища, повз які інші люди проходять байдуже.

Творіння митця – це не логіка життя, а переживання його душі. Наприклад, він прагне передати благоговіння чи страх на полотні. Він відтворює світ не розумом, а душею. Покликання митця: змусити людей мислити своїми думками, переживати своїми переживаннями. Однак це не єдина мета митця. Він ретельно проникає в глибини своєї душі, щоб показати людям, як вони переживають, якими шляхами рухається їхня думка, щоб пояснити їм таємниці їхніх власних душ. Отже, великий митець вирішує для людей їхні найважчі загадки. Цим самим митець і людина мусять стати єдиним цілим. Людина, яка може відтворити в собі весь світ у

новій красі й новій могутності, яка за випадковістю явищ бачить одвічну неперервність сутності буття, така людина створена для творчості. Митець відтворює свої душевні стани і в цьому причина буцімто нелогічності творчості, її «хворобливості». Творчість мусить зображувати як особистість відбивається в індивідуальності та наскрізно просякнута нею, зображувати особисте враження як органічний відгук, всяку річ як настрій, який вона викликає. Відтак, мистецтво більшою чи меншою мірою є символічним. Прикладом символізму може бути жінка, яка перетворилася у зламану лінію чи квітку на полотні художника.

Звичайна людина встановлює асоціації ідей, змісту. Вона має справу з предметами. Митець має справу з почуттями й з ідеями, оскільки вони асоціюються з відповідними їм переживаннями (почуттями). Звичайна людина зображує речі в тому порядку як вона їх сприймає, митець передає почуття, з якими пов'язані означені речі, і асоціації цих почуттів.

Злиття усвідомленого й індивідуального в одне ціле, кожне враження як образ сприймання стає для творчої особистості органічним, індивідуальним, насиченим почуттями. Звідси долання культури позитивізму й об'єктивного натуралізму (як фотографії об'єктивної дійсності).

У пересічної людини враження залишаються самі по собі, у кращому випадку поєднуються з однорідними (однотипними) враженнями. У митця кожне враження поєднується з десятками інших найвіддаленіших і різнорідних вражень, доки не наповнить всю його душу. Саме на цьому утримується неперервність творчості, її оригінальність й індивідуальність. Так, ритм слова великого поета – це не зовнішнє поєднання складів: це внутрішній ритм почуття, ритм серця, що страждає і плаче. Це стосується й інших художніх творів. Можна стверджувати, що спосіб художнього зображення – це симфонія почуттів, яка втілюється в кольори чи як у Бетховена – у звуки. Це вираження голого психічного стану не за допомогою почуттєвих метафор, а безпосередньо, за допомогою його кольорової рівноцінності. З урахуванням цієї тенденції всі художники минулого були митцями зовнішнього світу; усякому почуттю вони надавали якусь зовнішню дію. В них душевні явища виражаються безпосередньо фарбами. Такий спосіб зображення у скульптурі полягав у тому, що

всі почуття воскресають у певній формі та пластичній лінії. Далі розкриємо філогенетичне підґрунтя генези творчості людини.

Все почалося зі слова. Первісна людина не називала словом, яке вона лише чула, якийсь предмет у зовнішньому середовищі, а в ту мить, коли вона створювала перше слово, щось мало справити на неї величезне враження любові, помсти чи страху, щось підступало до горла сильною хвилею, стискувало груди, поки, нарешті, у вухах у неї не лунав її власний протяжний крик здивування, страху чи бажання. Саме з таких перших звуків створювалися первісні поняття. Почуття, які людина виявляла криком чи співом, вона переносила безпосередньо на предмети, які навчилася розрізняти. Коли людина вперше дивилася на зірки, вони здавалися їй безмежною отарою овець, у хмарах вона бачила череду корів, що пасуться в лузі.

Людина до більш пізнього часу користувалася метафорою, щоб передати свої враження кому-небудь. Згодом метафора втратила свій первинний смисл. Слово стало абстрактним. Ми не розуміємо і не знаємо ні почуттєвого, ні метафоричного зв'язку, завдяки якому виникли усі наші абстрактні слова. Первісна людина була творцем. І той, хто вмів відтворити слово в його первісному значенні, хто вмів бачити слово як картину, розкрити тасмницю його генези, хто вмів покласти в основу слова «нову генезу» і поєднати з ним новий образ, той – теж творець.

Первісна людина і людина сучасної творчості – це досить близькі типи. Уся відмінність у тому, що в розпорядженні первісної людини було лише декілька понять, сучасному творцеві підвладно незчисленна кількість їх. Всі вони – метафоричного походження, але втратили цю основу, тож сила творця й проявляється в тому, що він знову дає громаді зрозуміти їх образний характер, якщо не історичний, то новий, добутий шляхом власної уяви.

Хто вмів образно відтворити кожне поняття, хто вмів відтворити почуттєвий зв'язок між одиничними поняттями, хто не логічним, а внутрішнім, почуттєвим шляхом поєднує окремі, розчленовані розумом явища зовнішнього світу – той є творець, зокрема в поезії та прозі. Зрозуміло, що мистецтво цього роду висуває до читача великі вимоги. Щоб його зрозуміти, слід зануритися в душу поета, потрібно вжитися в найпотаємніші її глибини, доки душі творця й читача не утворять одну. Це мистецтво Одного для Одного. З великою силою накидає воно свої

враження. Вони хлинуть у душу читача, розростуться там самостійно, поєднуються з тисячею нагромаджених там вражень – і читач стане творцем.

Власне, у здійсненому нами історичному екскурсі й утримується психологічний засіб виховання підростаючої особистості як суб'єкта художньої творчості.

Зазначимо, що художнє виховання є невід'ємною складовою цілісного процесу виховання, який спрямований на особистісний розвиток суб'єкта. У цьому зв'язку видатний учений-психолог Б. Теплов зазначає: «Мистецтво досить широко і глибоко захоплює різні сторони психіки людини – не тільки уяву та почуття, але й думку та волю. Звідси його величезне значення в розвитку свідомості та самосвідомості, у вихованні морального почуття та формування світогляду» [1].

Та все ж будемо пам'ятати, що окрім такого широкого впливу на загальний психічний розвиток особистості, основне призначення мистецтва – художній розвиток як особливе її ставлення до оточуючого світу. Це ставлення на відміну від інших ставлень позбавлене будь-якого меркантилізму, пов'язаного з задоволенням певних Его-потреб. Воно за своєю сутністю безумовне і асоціюється з вищими (духовними) переживаннями, які піднімають її над світом матеріальних, вітальних потреб. Така відмежованість художнього ставлення конститує, більше того, утверджує лише переживання красивого як особливого світоставлення. В результаті цього переживання й може виникнути емоційний стан трепету (але не від страху, а від духовного піднесення) як повного злиття людини зі світом у кращому його вимірі. Зазначимо, що дія такого виміру обопільна: світ діє на людину, благодатно змінюючи її, а людина – впливає на світ за законами Краси й Добра, тобто благоговіння перед ним.

Звідси впливає необхідність своєчасного залучення підростаючої особистості до сфери мистецтва. Важливо, що в галузі мистецтва діяльність суб'єкта може проявлятися по-різному – в формі самостійної творчості, виконавства і, нарешті, сприйняття художніх творів. Тож виховна стратегія має полягати в тому, щоб особистість спробувала себе у всіх цих формах, віднаходячи своє місце (на основі відповідних здібностей) у одній з них як провідній. При цьому вона повинна не ігнорувати інші – це істотна педагогічна вимога.

Педагогові як організатору художнього виховання підростаючої особистості важливо орієнтуватися на те, що якраз *повнота насолоди* є головним критерієм художнього розвитку. Тож всі його методичні засоби мають бути спрямовані на досягнення такого емоційного стану особистості. Перебіг естетичного сприймання, тобто його процес є переживанням як *милуванням*, результат якого – *насолода*. Це основний закон художнього виховання особистості.

Будемо виходити з того, що одиницею художнього розвитку є *художній образ*. Він виникає на основі естетичного сприймання як специфічного пізнання об'єктивної дійсності. Художнє сприймання в розвиненій формі не є лише перцептивним актом – воно включає й інші психічні процеси. Коли ми милуємося красою, то наша насолода є результатом порівняння форми предмета з формою інших дійсних чи пригадуваних предметів. Тому естетична насолода розвиненої людини повніша, бо вона вміє знаходити більше мотивів для насолоди, ніж людина менш розвинена.

Таким чином, у художньому образі злиті моменти і пізнання, і естетичного переживання. Однак, щоб естетичний образ був повноправним репрезентантом художнього розвитку особистості, він має бути глибоко просвітлений естетичним переживанням. Така його якість може бути забезпечена, якщо сповна використовуватиметься методологічне положення, згідно з яким емоції є результатом переробки інформації. Йдеться про розгортання пізнавальних процесів, від більшої диференційованості результатів яких залежить рівень естетичного переживання. Це і є психологічним корелятом загального постулату, що форма і зміст у мистецтві нероздільні. За змістом лежить навчання та розумовий розвиток особистості, який фокусується в естетичному образі – переживанні як специфічній формі.

Зі сказаного нами випливає, що естетична емоція є не лише тим агентом, що надає цінності певному (матеріальному чи ідеальному) об'єктові, а й сама є самостійною цінністю, і в цьому вбачається її духовно перетворювальна сила, до якої має долучатися кожна особистість.

Список використаної літератури

1. Теплов Б.М. Психология / Б.М. Теплов – М. : Учпедгиз, 1953

Иван Бех

АКЦЕНТЫ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТВОРЧЕСТВА И ВОСПИТАНИЯ ЛИЧНОСТИ

Анализируется феномен художественного творчества, в частности филогенетическое происхождение творчества человека. Акцентируется внимание на важности эмоционального состояния личности в процессе восприятия произведения искусства.

Ключевые слова: *художественное творчество, воспитание личности, эстетическая эмоция, эстетическое восприятие.*

Ivan Beh

ACCENTS OF ARTISTIC CREATION AND EDUCATION OF PERSONALITY

The phenomenon of artistic creativity, particularly phylogenetic background of the human creativity genesis is analyzed. Attention is focused on the possibilities to comprehend the artist's creative laboratory through the prism of understanding, interpretation of the artwork essence. It is emphasized that the artist in the process of creation is absorbed in subtleties of human soul, his creativity becomes symbolic, and art is a symbolic world of human soul. Emotionality of the world perception is reproduced in imaginative and ideological dimensions of the artwork. The uniqueness of the artwork is in the spectrum of symbolic associations, thoughts, and feelings, impressions, formed as a result of personal, artistic ideological orientations. This is the specificity of individual creativity and its originality. The author observes the evolution of metaphorical thinking: from the primitive man's world perception to the modern abstract polyaspect world sensation. It is stressed that the symbolic world of the artwork and its metaphorical world reproduction are the basis of modern art education, which is an integral part of holistic process of education aimed at teacher and student's personal development. The scientist considers that perception of art is connected with higher (spiritual) emotions which are significantly higher than material and other needs. These emotions are connected with the perception of beauty as a unique world attitude. The individual, influenced by emotional perception of the artwork changes, feeling spiritual exaltation, and therefore can influence the world by the laws of beauty and good. According to the scientist, teacher in his professional activities should take into account that the main criterion of the individual's artistic development in the perception of the artwork is the fullness of pleasure, which occurs on the basis of the aesthetic perception of artistic images and their symbolic content. In order to develop the artistic individual effectively aesthetic image should be subjected to aesthetic experience.

Key words: *artistic creation, education of personality, aesthetically beautiful emotion, aesthetically beautiful perception.*

Одержано 01.11.2011 р.